

ks. Marcin Malarecki

Dorastanie we współczesności

Adolescence in the contemporary world

Summary

The period of adolescence is characterized by the intense cognitive progress in view of achieving social maturity. It is sometimes influenced by adverse environmental and social influences. During adolescence, both biological and psychosocial needs develop. The shaping of moral attitudes and problems related to adolescence are the most difficult issues that teenagers have to face. During the period of growing up the worldview is also formed. Adolescence is the time when young people find their own identity as well. Development crises are natural phenomenon among adolescents. During adolescence, the teenagers' hierarchy of values is formed.

Key words: adolescence, moral attitudes, teenagers, hierarchy of values, worldview.

Wstęp

Okres dorastania to jedyny okres w rozwoju jednostki, który daje wiele możliwości, a jednocześnie jest podatny na wpływy i zagrożenia z zewnątrz. Czas ten charakteryzuje się intensywnym postępowaniem poznawczym oraz osiąganiem społecznej dojrzałości. Z drugiej strony jest to czas, gdy podatność na niekorzystne wpływy środowiskowe i społeczne jest wzmożona, co może powodować problemy behawioralne i emocjonalne¹. Podczas okresu dojrzewania płciowego i dorastania kształtują się potrzeby zarówno biologiczne, jak i psychospołeczne. Do nadrzędnych kształtujących się wówczas potrzeb zalicza się potrzebę dookreślenia sensu życia, potrzebę poznawczą, potrzebę nawiązania kontaktu emocjonalnego, własnej autonomii².

1. Kształtowanie postaw moralnych

Do grupy najtrudniejszych zagadnień i jednocześnie problemów związanych z okresem dorastania zalicza się kształtowanie postaw moralnych. Uwarunkowania rozwoju moralnego są różne począwszy od wpływu rodziny, a skończywszy

¹ L. Bakiera, *Czy dorastanie musi być trudne?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009, s. 6.

² K. Obuchowski, *W poszukiwaniu właściwości człowieka*, Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań 2001, s. 18.

na środowisku rówieśniczym, które w znaczącym stopniu warunkuje zachowania młodzieży. Wzorce postępowania rodziców i ich autorytet często są następstwem uznawanej religii, systemu moralnego i wartości, które w początkowej fazie rozwoju poznawczego sprawiają, że młody człowiek przyjmuje podobne postawy i wartości. Dzieci nadal uczestniczą w życiu rodzinnym, jednak autorytet rodziców sukcesywnie maleje. W sytuacji, gdy młody człowiek nie znajdzie akceptacji we własnej rodzinie lub jeśli rodzina ta jest skonfliktowana, młody człowiek może szukać uznania u rówieśników, w następstwie czego przyjmuje wzorce postępowania grupy. Wzorce te mogą być często rozbieżne z ogólnie przyjętymi postawami społecznymi. Jednak z uwagi na ogólną labilność emocjonalną charakterystyczną dla młodego wieku, młodzież charakteryzuje też pewna chwiejność moralna i wynikające z niej niestabilne zachowania. Sposób w jaki kształtuje się dojrzałość moralna jest warunkowany doświadczeniem społecznym oraz poziomem intelektualnym jednostki. Czas dorastania to zarazem czas, w którym jednostka dokonuje wyborów, w tym moralnych oraz reflektuje nad nimi. Młodzież funkcjonując w społeczeństwie dostrzega, że przestrzeganiem pewnych standardów moralnych może utrudniać życie, jednak powinni mieć zarazem świadomość, że przede wszystkim należy dążyć do tego, by kształtować stabilną hierarchię wartości. Istotne jest to, by jako nadrzędne przyjmować te zasady, które służą dla dobra ogółu i sprzyjają wzajemnemu szacunkowi i tolerancji³.

2. Kształtowanie świadomości

W okresie dorastania kształtuje się światopogląd. Jest to trudny proces, który przebiega w oparciu o zdobytą wiedzę i doświadczenia, zdolność do refleksji, do dokonywania racjonalnych wyborów. Rozwój światopoglądu jest uzależniony poziomem intelektu, uczuciami, motywacjami i postawami moralnymi. Labilna emocjonalnie młodzież charakteryzuje się też dużą zmiennością jeśli chodzi o zmiany przekonań. Często prezentuje postawy krytyczne, które w sposób całkowity odrzucają tradycyjny światopogląd prezentowany przez osoby dorosłe. Zdaniem K. Obuchowskiego przeobrażenia wewnątrz psychiczne jakie zachodzą w okresie dorastania zwykle kończą się tym, że młody człowiek określa sens swojego życia⁴. Sens życia może być różnie postrzegany i interpretowany. Wpływa na to szereg czynników, wśród których silną pozycję zajmuje materializm. Młodzieńcze postawy nihilistyczne i cyniczne oraz idealistyczne również służą wyrażeniu siebie. W sytuacji, gdy nie brakuje autorytetów a tradycyjne wartości ulegają zanikowi kształtowanie światopoglądu jest znacząco utrudnione⁵.

3. Poszukiwanie własnej tożsamości

Okres dorastania jest czasem służącym poszukiwaniu własnej tożsamości. Wtedy to młodzi ludzie są skłonni do tego, by podejmować próby zmian samych siebie i otoczenia, w którym funkcjonują, chcą też sprawdzać siebie pod kątem

³ D. Kubacka-Jasiecka, P. Passowicz, *Dorastanie we współczesności. Postawy, wartości i doświadczenie czasu a kryzysy rozwoju pokolenia po transformacji*, „Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal”, 20, 2, 2014, 171-182.

⁴ K. Obuchowski, *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2000, s. 22.

⁵ M. Krawczyński, *Rozwój psychospołeczny w okresie dojrzewania płciowego i dorastania*, UAM, Poznań 2006, s. 3.

własnych możliwości i granic. Czynią to porównując siebie z innymi oraz prowadząc samoobserwację. Sposobem na samookreślenie siebie może być samodzielne dokonywanie wyborów, ze szczególnym uwzględnieniem tych, które dotyczą szkoły, czy zawodu jaki będą wykonywać. Młodzież często boryka się z lękiem przed odpowiedzialnością, która wiąże się z podejmowanymi decyzjami. Mogą potrzebować wsparcia z uwagi na zachodzące różnice intelektualne oraz środowiskowe. Czas dojrzewania i dorastania wiąże się z wyznaczaniem sobie odległych celów oraz intensyfikacją działań mających je urzeczywistnić. Cele te mogą być różne z uwagi na warunki, w jakich dana osoba żyje. Wpływ poszczególnych komponentów tych warunków wpływa na sposób w jaki konstruowane są nowe motywacje, w jakich dochodzi do zmiany treści i organizacji przeżyć w sferze emocjonalnej. Młody człowiek będąc na etapie wykształcania hierarchii wartości może mieć różnego rodzaju trudności choćby z uwagi na to, że np. boryka się z kryzysem jeśli chodzi o nadanie sensu własnemu życiu. Takie okoliczności mogą osłabiać budowanie hierarchii lub jeśli już takowa istnieje wpłynąć na jej przeorganizowanie. W młodym wieku motywacja jest elastyczna, co oznacza, że może też ewoluować w kierunku problemów społecznych i estetyce. Młodzież swój wolny czas coraz częściej poświęca indywidualnej działalności, rozwija swoje zainteresowania.

Proces formułowania hierarchii wartości może, a nawet powinien być aktywnie wspierany przez rodziców lub szkołę. Jeśli o tę drugą chodzi to mogą temu posłużyć planowane zajęcia mające na celu zapoznać ucznia z szerokim spectrum problematyki społecznej i jednostkowej dotyczącej np. dorastania, zdobywania różnego rodzaju umiejętności i poddania ich analizie psychologicznej. Z uwagi na kształtującą się tożsamość młodzież skupia się na kwestiach bezpośrednio z nią związanych. Stawia sobie zasadnicze pytania o to kim jest, kim chce być, w jaki sposób chce wyrażać siebie, co akceptuje a co poddaje krytyce i dlaczego tak się dzieje, jaki ma system wartości, czy w jaki sposób chce być postrzegana.

Pytania wiążą się z różnymi sferami funkcjonowania człowieka. Dotykają bezpośrednio sfery osobistej, społecznej i kulturowo-historycznej. Proces formowania tożsamości to wzmoczone próby zdefiniowania samego siebie jako jednostki niepowtarzalnej, a zarazem uczestniczącej w życiu społecznym i reprezentującej określoną kulturę⁶. Dla nastolatka okres dorastania wiąże się z wieloma dynamicznymi zmianami, co może skutkować poczuciem dezorientacji i wywoływać niepokój. Przeobrażenia fizyczności dla wielu są trudne do zaakceptowania, natomiast budząca się seksualność może prowadzić do napięć oraz powodować obawy⁷. Uporanie się z chwiejnością, dookreślenie siebie, efektywne poszukiwania odpowiedzi na stawiane sobie pytania sprawiają, że w przyszłości młody człowiek będzie mógł w oparciu o budowany system wartości w satysfakcjonujący sposób wypełniać role społeczne.

W nastolatku umacnia się krytycyzm, który celuje w otaczający go świat i ludzi. Stają się baczni obserwatorami i wychwytyją nawet drobne niedoskonałości czy deficyty. Tym samym zaczynają szukać takich wzorców zachowania, które będą dla nich bardziej atrakcyjne. I choć dotąd funkcjonowali w uporządkowanym świecie, to nagle ich relacje z najbliższymi zostają naznaczone konfliktem wynikającym z nieporozumień. Nastolatki podważają zasady, które panują

⁶ T. Paleczny, *Kontestacja. Formy buntu we współczesnym społeczeństwie*, Nomos, Kraków 1997, s. 17.

⁷ D. Kubacka-Jasiecka, P. Passowicz, dz. cyt., s. 171-182.

w rodzinie, w szkole, w społeczeństwie, często zachowując się w sposób sprzeczny z przyjętymi normami i przyjmując postawę roszczeniową, domagając się dla siebie nowych przywilejów i praw. Koncentrują się na grupie rówieśniczej, z której czynią dla siebie główny punkt odniesienia w oparciu, o który kreują obraz samych siebie oraz kształtują swoją samoocenę. Drogą społecznego porównania z rówieśnikami, lecz również z idolami czyli aktorami, piosenkarzami, sportowcami, postaciami medialnymi i autorytetami wpływają na ubogacenie samooceny globalnej, na której bazują młodzi ludzie oceniający samych siebie. Jest to bardzo ważny aspekt społeczno-kulturowego kontekstu rozwoju, co oznacza, że grupa rówieśnicza wpływa na przebieg rozwoju nastolatka⁸.

Nastolatek czerpie korzyści ze zdolności do posługiwania się pojęciami abstrakcyjnymi i rozważania różnego rodzaju hipotez w obszarze określonej tematyki, ponieważ umiejętności te stają się bodźcami dla rozwoju jego dojrzałości. Na wczesnym etapie dorastania umiejętności ta może przyczynić się do pewnej ambiwalencji sprzyjającej rozmaitym rozterkom egzystencjalnym i wynikającym z nich trudnościom adaptacyjnym. W przypadku młodszych dzieci obraz świata jest dość klarowny, ponadto mają one określony zasób wiedzy na jego temat, co powoduje, że zapytane potrafią udzielić jasnej, skonkretyzowanej odpowiedzi na pytanie. Nastolatek z kolei nie ma już takiego poczucia oczywistości, ma też skłonność do doszukiwania się ukrytych znaczeń czy sensów. Nabywa umiejętność uwzględniania różnych punktów widzenia, w tym tych dotyczących jego samego. Ten nadmiar informacji o świecie, o sobie samym także staje się zarzewiem dla wewnętrznych konfliktów i mnożących się pytań. Rozwój mózgu sprzyja wykształceniu się zdolności do myślenia formalnego, które zarazem jest kompetencją, jakiej należy się nauczyć, a następnie ją ćwiczyć⁹.

Okres dorastania, podobnie jak okresy go poprzedzające charakteryzuje się szczególnym udziałem rodziców i znaczeniem roli jaką pełnią w życiu dziecka. Równie ważna jest obecność innych dorosłych, z którymi młody człowiek jest związany emocjonalnie lub społecznie, ponieważ są dla niego punktami odniesienia i źródłem wiedzy oraz wzorcem zachowań. Dzięki zdolności myślenia abstrakcyjnego możliwe jest wkraczanie na zupełnie nową płaszczyznę porozumienia międzyludzkiego¹⁰. Nastolatek podejmuje pierwsze próby aktywnego uczestnictwa w dyskusjach, debatach, staje się członkiem przestrzeni dyskursu. Potrafi argumentować, przeprowadzać wnioskowanie, formułować hipotezy czy operować wiedzą z zakresu religii, polityki, czy zasad, które rządzą życiem rodzinnym. Potrafi konkludować w sposób logiczny wiążąc ze sobą wątki. Wydają sądy, a przede wszystkim potrafią artykułować własne myśli wyrażać je w taki sposób, który będzie zrozumiały dla interlokutorów. Młody człowiek powinien ćwiczyć tę zdolność do wyrażania siebie przede wszystkim w gronie swoich najbliższych, którzy go akceptują są świadomi tego, co dzieje się podczas okresu dorastania¹¹.

Rozwojowi myślenia we wczesnym okresie adolescencji towarzyszy rozwój językowy, który jest szczególnie istotny z uwagi na to, że język jest narzędziem służącym do autoekspresji i komunikacji. Dziecko nabywa podstaw posługiwania się językiem już w okresie niemowlęcym, a rozpoczynając

⁸ K. Piotrowski, B. Ziółkowska, J. Wojciechowska, *Rozwój nastolatka. Wczesna faza dorastania*, Seria I Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania, tom 5, Warszawa 2014, s. 8.

⁹ Tamże, s. 9.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże, s. 8.

naukę szkolną potrafią posługiwać się już około 3000 słów, natomiast kolejne lata to potrojenie tej liczby¹². Pod pojęciem rozwoju językowego rozumie się nie tylko opanowanie nowych słów i ich synonimów oraz antonimów. Nastolatek bowiem doskonali sposób posługiwania się językiem, używając słów nie tylko w ich potocznym znaczeniu, lecz również pod postacią metafor czy związków frazeologicznych. Pozwala to na czytelny przekaz swoich myśli. Język jest dla nastolatka narzędziem silnie osadzonym w kontekście jego społecznego użycia i to nie tylko z punktu widzenia jego użyteczności komunikacyjnej. Czas dorastania to formowanie się grup rówieśniczych, do których przynależność jest stałym elementem tego okresu. Posługiwanie się językiem w ramach tych grup i zdolność do stosowania oraz rozumienia sarkazmu, ironii czy absurdu ma szczególne znaczenie. W przypadku pojawienia się trudności językowych, czy to na poziomie wymowy i artykulacji, czy wymiaru formalnego mogą też wystąpić trudności w nawiązywaniu relacji z rówieśnikami. A to grozi wykluczeniem z grupy i silną separacją.

Biorąc pod uwagę zmieniające się warunki środowiskowe i dynamikę współczesnego świata zasadne jest postawienie pytania czy obecnie zmaganie się z procesami dojrzewania jest trudniejsze. Zmienność świata, destabilizacja wzorców, nowe standardy kulturowo-społeczne, elastyczność oczekiwań, jakie dorośli stawiają przed młodzieżą z pewnością spowalnia i utrudnia zachodzące w sposób naturalny przemiany rozwojowe. Problemy adaptacyjne mogą dotknąć każdego. W znacznym stopniu oddziałują na funkcjonowanie jednostek, wpływają na atmosferę rodzinną i preferowany styl wychowania¹³.

4. Kryzysy rozwojowe

Kryzysy rozwojowe są naturalnym zjawiskiem, to: „konieczny, zwrotny moment rozstrzygający, w którym rozwój musi się zwrócić w jedną lub drugą stronę”¹⁴. Zgodnie z teorią Eriksona zasadę epigenezy rozwoju fizycznego (powstawania organizmu potomnego od nowa podczas procesu embriogenezy) rozciągnięto także na rozwój społeczny i psychofizyczny. W procesie utożsamiania się ze wzorcami kulturowymi pośredniczy najbliższe otoczenie. Doświadczanie własnej cielesności, samego siebie, jest dla młodego człowieka podstawą dla określania tożsamości. Jest to przestrzeń, w której dochodzi do skonfrontowania zindywidualizowanego i autonomicznego poczucia własnego ja i elementów tożsamości, która została przejęta lub zapożyczona od innych w obszarze młodzieżowej podkultury¹⁵. Dorastający młody człowiek dokłada starań, by podkreślać swoją odrębność i indywidualizm, jednak zarazem musi brać od uwagę oczekiwania, jakie wobec niego mają bliscy. Druga ważna kwestia to konieczność uwzględniania obowiązujących standardów społecznych. Osiągnięcie dojrzałości jest możliwe na drodze pewnych kompromisów polegających na dokonywaniu takich wyborów, które nie zawsze są całościowe zgodne z osobistym przekonaniem, ale są wynikiem uwzględniania racji i racjonalnej argumentacji innych ludzi znajdujących się w najbliższym otoczeniu. Cenną umiejętnością

¹² Tamże, s. 11.

¹³ Tamże.

¹⁴ E.H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Wyd. Rebis, Poznań 2000, s. 19.

¹⁵ Tamże, s. 22.

jest integracja własnych wartości z wartościami preferowanymi przez inne osoby z najbliższego otoczenia. Sprzyja to nabieraniu nowych kompetencji społecznych i wrastania w społeczeństwo, scalania się z nim, przy jednoczesnym zachowaniu własnego indywidualizmu.

Wyzwania jakie stawia dorosłość mogą być dla młodego człowieka źródłem cierpień, dyskomfortu czy rozterek. Świadomość i odpowiedzialność w podejmowaniu wyzwań dorosłości wymaga aktywnego przekształcania tych postaw, które cechuje niedojrzałość. Świadome podejmowanie wyzwań stawianych przez dorosłość wymaga też gotowości do zmagania się ze stanami kryzysowymi o różnym podłożu. M. Chłopkiewicz o okresie dorastania pisze, że: „wszystko, co mówi się o przeżyciach okresu pokwitania i dojrzewania, obok pewnego zachwiania hormonalno-uczuciowego – pozostaje pod znakiem wartości, celów, ukierunkowań, ideałów oraz dążenia do wśród nich miejsca dla własnego ja i dynamizmów osobowych”¹⁶. Oznacza to, że młodzież przyjmuje rolę poszukiwaczy swojej drogi życiowej eksplorując zastaną rzeczywistość i poznając świat. Etap dorastania to stabilizowanie samego siebie, po okresie burzliwych przemian. Młody człowiek podąża ku integracji samego siebie pod względem osobowym i charakterologicznym oraz do zintegrowania się z najbliższym i dalszym otoczeniem. Przekształcanie systemu wartości oraz postaw w drodze ku osiągnięciu dojrzałości wiąże się z koniecznością wypracowania strategii radzenia sobie z niepokojem, czy cierpieniem, a tym samym z przezwyciężaniem kryzysów. Kryzysy są efektem braku dojrzałości osobowościowej, niskiego poziomu uspołecznienia oraz zaangażowania interpersonalnego w relacje międzyludzkie. P. Oleś różnicuje kryzysy wartości z uwagi na to, że mogą one dotyczyć¹⁷:

- a) braku umiejętności hierarchicznego uporządkowania wartości indywidualnych;
- b) trudności wynikających z konieczności oceny i dokonania wyborów w oparciu o wartości niezinternalizowane;
- c) problemów przewartościowania czyli transformacji systemu wartości;
- d) w wartościowaniu, braku integracji procesów poznawczych, efektywnych i motywacyjnych.

Jak pisze J. Mariański w warunkach rozwijającego się społeczeństwa nowoczesnego można zaobserwować: „stopniowe odchodzenie od takiego kanonu wartości, jak: zarobek, praca, racjonalność, ekspansja i asceza w kierunku kompleksu wartości akcentujących materializm, egoizm, hedonizm czy czas wolny. Można by ogólnie określić tę zmianę, jako zastępowanie mentalności „mieć” mentalnością „być”¹⁸. Z dorastaniem nierozzerwalnie związany jest kryzys wartości, destabilizacja poczucia własnej tożsamości, zachwianie światopoglądu, czy zakłócony proces kształtowania tożsamości. Z jednej strony młodzi ludzie oczekują, że dorosłość okaże się czymś „fajnym”, zabawnym, atrakcyjnym, niosącym za sobą poczucie bycia panem własnego losu oraz poczucie realnego wpływu na sposób w jaki będzie kształtowała się rzeczywistość. Z drugiej strony konfrontacja z rzeczywistością zawód i brak realizacji, albo często niesie za sobą zawód

¹⁶ M. Chłopkiewicz, *Osobowość dzieci i młodzieży. Rozwój i patologia*, WSiP, Warszawa 1987, s. 136.

¹⁷ P. Oleś, *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 1989, s. 33.

¹⁸ J. Mariański, *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*, Wyd. KUL, Lublin 1995, s. 24.

i niemożność realizacji planów czy marzeń, z uwagi na wtłoczenie w sztywne ramy codziennych schematów postępowania. Nikt nikomu nie zadaje pytania, czy w taki sposób chce żyć, bo życie w swoim kształcie zostaje narzucone z góry.

5. Hierarchia wartości młodych ludzi

Spółeczeństwo polskie przechodzi bardzo dynamiczną transformację w kierunku od społeczeństwa industrialnego poprzez społeczeństwo postindustrialne do informacyjnego¹⁹. W krajach zachodnich proces ten przebiegał na przestrzeni kilku dekad, natomiast w Polsce został skompresowany do zaledwie jednego dziesięciolecia, co skutkuje pominięciem pewnych istotnych etapów. System wartości jest kluczowy jeśli chodzi o życie każdego człowieka, również z perspektywy społeczności, w której jednostka funkcjonuje. Wartości służą temu, by określać sposób w jaki myśli dany człowiek, oddziałują na sferę jego przeżyć oraz determinują kierunki i sposoby działania. Nie mając wartości człowiek byłby skazany w życiu codziennym na bezzadność lub działanie przypadku. Zatem wartości można potraktować jako pewnego rodzaju drogowskazy, punkty orientacyjne, które pomagają odnajdować się i poruszać w skomplikowanej rzeczywistości społecznej. Wartości są swoistym typem kryteriów oceny, podstawą dla procesów decyzyjnych oraz stanowią wytyczne jeśli chodzi o planowanie działań w przyszłości. Wielość sytuacji społecznych, w których osadzona zostaje jednostka może skutkować konfliktem różnych wartości. W efekcie jednostka zmuszona jest dokonać wyboru między nimi. To z wartości naczelnych wywodzi się i podporządkowuje im wszelkie inne wartości²⁰.

Hierarchie wartości są tworzone przez każdego człowieka w sposób mniej lub bardziej uświadomiony. Wgląd w taką hierarchię pozwala na zdobycie głębszej wiedzy na temat przesłanek związanych z ludzkim postępowaniem. Pozwala też przewidywać. To główna przyczyna, dla której tematyka wartości cieszy się tak dużym zainteresowaniem. Problematyka wartości i wartościowania ma szczególne znaczenie w przypadku młodzieży dopiero wkraczającej w dorosłe życie. Plany młodych ludzi są przez nich często i radykalnie korygowane, co wynika z labilności emocjonalnej i różnym perspektywom oraz ciągłemu nabywaniu nowych doświadczeń.

Hierarchia wartości jest nabywana w procesie wychowania. To system, który odgrywa jedną z najważniejszych ról w dorosłym życiu każdego człowieka. Dzięki uszeregowaniu wartości ludzie potrafią rozstrzygnąć na temat ukierunkowania swojego zachowania w sytuacji, gdy pojawia się dylemat. System wartości pozwala ocenić, co jest dla jednostki najlepsze i do czego powinna dążyć²¹. Hierarchia wartości jest różnie definiowana. Według K. Ostrowskiej to: „hierarchicznie uporządkowany zbiór ustosunkowań wobec wartości, które są istotne, ważne, konieczne i pożądane, ze względu na to, że mają one swój znaczny udział w realizacji osobowej egzystencji”.²² M. Rokeach definiuje hierarchię wartości jako: „porządkowaną pod względem wartości, organizację przekonań na temat

¹⁹ A. Giza, M. Sikorska, *Współczesne społeczeństwo polskie*, PWN, Warszawa 2012, s. 8.

²⁰ T. Kubalica, *Prymat rozumu praktycznego w logice. Teoria prawdy neokantowskiej szkoły badeńskiej*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009, s. 34.

²¹ M. Parol, *Znaczenie systemu wartości i jego uporządkowania w sytuacjach kryzysu na przykładzie funkcjonowania rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością*, „Wartości i ich znaczenie”, 2014, s. 113.

²² Tamże, s. 113.

preferowanych sposobów postępowania bądź ostatecznych stanów egzystencji. Dzięki przekonaniom jednostka mając do wyboru dwa alternatywne sposoby postępowania, wie który preferuje.²³ Wynika stąd, że hierarchia wartości ma ogromną rolę w życiu każdej jednostki, ponieważ warunkuje jej zorientowanie na świat i innych ludzi.

Hierarchia wartości i sposób w jaki została uporządkowana może oddziaływać także na ogólne samopoczucie człowieka oraz w pewnym stopniu wpływać na stan jego zdrowia psychicznego. Gdy dojdzie do zaburzenia ładu systemu wartości pojawia się stres, niepokój, rośnie wewnętrzne napięcie. Z uwagi na to, że każdy człowiek w naturalny sposób dąży do tego, by osiągać równowagę osobistych przekonań i przyjętej hierarchii wartości, w wyniku konfliktu poznawczego może zacząć szukać dodatkowych argumentów mogących potwierdzić jego poglądy. Jeśli takie argumenty znajdzie wówczas ma miejsce sytuacja, w której jednostka odrzuci informacje pozyskane z zewnątrz lub przekształci je w sposób mogący potwierdzić jej przekonania. Za pośrednictwem takich działań buduje się zafałszowany obraz rzeczywistości, a to z kolei może destabilizować psychicznie. Istnieje także pewna zależność, zgodnie z którą to stan psychiczny decyduje o tym, które wartości zostaną uznane przez jednostkę za priorytetowe oraz w jaki sposób zbuduje ona swój system wartości. Fakt, że system wartości wpływa na zdrowie psychiczne jednostki dowodzi, że jest to element, który kształtuje jej osobowość²⁴.

Aby zrozumieć w jaki sposób kształtuje się hierarchia wartości młodych ludzi warto przybliżyć wyniki badań socjologicznych, zgodnie z którymi od lat siedemdziesiątych XX wieku podstawowe cele życiowe polskiego społeczeństwa, w tym ludzi młodych pozostają niezmiennie. Zarówno w połowie lat siedemdziesiątych, jak i trzy dekady później młodzież u szczytu swojej hierarchii wartości sytuowała rodzinę²⁵. Tuż za rodziną plasuje się przyjaźń. Preferencja taka może świadczyć o potrzebie pocucia bycia akceptowanym przez najbliższych i o potrzebie bezpieczeństwa emocjonalnego. Kolejną wartością jest dobre wykształcenie, przy czym nie jest to cel nadrzędny, a raczej środek do osiągnięcia innych celów²⁶.

Młodzi ludzie przejmują wzorce osobowe od swoich najbliższych, co może również wpływać na sposób kształtowania się systemu wartości. Także specyfika współczesnego świata sprawia, że hierarchia ta wykazuje określone tendencje. Współczesna młodzież żyje w dobie szeroko zakrojonego konsumpcjonizmu, co podsyca chęć posiadania. Każdy chce się wyróżnić, zaistnieć, zaimponować rówieśnikom. Kwestie emocjonalne albo schodzą na dalszy plan albo są ignorowane z uwagi na to, że prym wiedzie to, co powierzchowne. Wygląd fizyczny, aparycja, styl ubierania, gadżety są wyznacznikami statusu społecznego młodych ludzi, określają ich i wpływają na ich popularność lub „nieistnienie” w grupie rówieśniczej²⁷. Z drugiej strony kontakty międzyludzkie są spłycające, marginalizowane, zastępowane formą kontaktu wirtualnego, na płaszczyźnie elektronicznej. Media społecznościowe dominują w życiu młodych ludzi i kształtują ich sposób postrzegania świata i samych siebie. Z jednej strony są świadomi rodzących się głębszych potrzeb, a z drugiej starają się nie przywiązywać do nich wagi,

²³ Tamże, s. 114.

²⁴ Tamże, s. 115.

²⁵ J. Domalewski, *System wartości młodzieży gimnazjalnej*, Bydgoszcz-Toruń 2013, s. 7-8.

²⁶ Tamże, s. 9-15.

²⁷ Tamże.

by nie uchodzić za słabych, by móc dorównać rówieśnikom. Systemy wartości współczesnych młodych ludzi są chwiejne, bo choć identyfikują się z wartościami reprezentowanymi przez swoich najbliższych, to zarazem hołdują wartościom opozycyjnym. Przy czym należy podkreślić, że młodzież przyjmuje zarówno postawy liberalne, jak i konserwatywne, jednak orientacja konsumpcjonistyczna młodych ludzi ulega nasileniu²⁸.

Konsumpcjonizm jest przenoszony na płaszczyznę relacji międzyludzkich. Polega na zaadaptowaniu zachowań konsumpcjonistycznych ze świata przedmiotów do świata relacji międzyludzkich, co wiąże się depersonalizacją jednostek, czyli nie traktowaniem ich jako osoby. Następuje też komodyfikacja, czyli nadawanie cechy towarów oraz reifikacja tj. uprzedmiotowienie, ponieważ społeczeństwo masowe i społeczeństwo konsumpcyjne cechuje uprzedmiotowienie wszystkiego od wytworów kultury, poprzez instytucje społeczne, aż po czynnik ludzki²⁹. Z. Bauman także pisze o auto konsumpcji, czyli konsumpcji swojego ciała, tożsamości i symulakrum tj. publicznego obrazu „ja” będącego symulacją tego, jak jednostka prezentuje się wobec innych³⁰. W przypadku takiej postawy można mówić o płynnej tożsamości i skłonności do postrzegania siebie jako produktu rynkowego o określonej wartości i przydatności.

Młodzi ludzie nadal postrzegają szacunek i uczciwość jako najbardziej istotne wartości moralne³¹. W ich przekonaniu są równoznaczne z udanym życiem rodzinnym i zawiązywaniem owocnych przyjaźni³². Młodzi ludzie chcą i dążą do poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji. Nierzadko zmuszani okolicznościami zewnętrznymi do maskowania własnych uczuć i potrzeb szukają alternatyw, dzięki którym mogliby realizować faktyczny system wartości. Obarczeni silną społeczną presją próbują zachować elastyczność tak, by pozostawać w zgodzie z samym sobą, a jednocześnie nie skazywać siebie na odrzucenie ze strony grupy rówieśniczej.

Zakończenie

Okres dorastania młodego człowieka przypada na lata między 10 a 20 rokiem życia. Wówczas dziecko przeobraża się w dorosłą osobę. Proces ten odbywa się na wielu płaszczyznach, we względnie krótkim czasie, dlatego też jest bardzo intensywny i obfituje w zmiany nie tylko natury fizycznej, lecz przede wszystkim psychicznej oraz społecznej. Okres dorastania jest czasem wyjątkowym pod względem skali przemian i ich tempa oraz pewnej nierównomierności w rozwoju w każdej z poszczególnych sfer życia.

Bibliografia

- Aldridge A., *Konsumpcja*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006.
 Bauman Z., *Konsumowanie życia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009.
 Bakiera L., *Czy dorastanie musi być trudne?*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

²⁸ K. Pasikowski, *Nasilenie orientacji konsumpcyjnej młodzieży ponadgimnazjalnej - badania pilotażowe*, Siedlce 2017, s. 298.

²⁹ A. Aldridge, *Konsumpcja*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2006, s. 29.

³⁰ Z. Bauman, *Konsumowanie życia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2009, s. 109.

³¹ Tamże, s. 109.

³² J. Domalewski, *dz.cyt.*, s. 7.

- Obuchowski K., *W poszukiwaniu właściwości człowieka*, Garmond Oficyna Wydawnicza, Poznań.
- Kubacka-Jasiecka D., Passowicz P., *Dorastanie we współczesności. Postawy, wartości i doświadczanie czasu a kryzysy rozwoju pokolenia po transformacji*, „Czasopismo Psychologiczne – Psychological Journal”, 20, 2, 2014.
- Obuchowski K., *Galaktyka potrzeb. Psychologia dążeń ludzkich*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2000.
- Krawczyński M., *Rozwój psychospołeczny w okresie dojrzewania płciowego i dorastania*, UAM, Poznań 2006.
- Palczyński T., *Kontestacja. Formy buntu we współczesnym społeczeństwie*, Nomos, Kraków 1997.
- Piotrowski K., Ziółkowska B., Wojciechowska J., *Rozwój nastolatka. Wczesna faza dorastania, Seria I Rozwój w okresie dzieciństwa i dorastania*, tom 5, Warszawa 2014.
- Erikson E.H., *Dzieciństwo i społeczeństwo*, Wyd. Rebis, Poznań 2000.
- Chłopkiewicz M., *Osobowość dzieci i młodzieży. Rozwój i patologia*, WSiP, Warszawa 1987.
- Oleś P., *Kwestionariusz do badania kryzysu w wartościowaniu*, Pracownia Testów Psychologicznych PTP, Warszawa 1989.
- Mariański J., *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*, Wyd. KUL, Lublin 1995.
- Giza A., Sikorska M., *Współczesne społeczeństwo polskie*, PWN, Warszawa 2012.
- Kubalica T., *Prymat rozumu praktycznego w logice. Teoria prawdy neokantowskiej szkoły badeńskiej*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2009.
- Parol M., *Znaczenie systemu wartości i jego uporządkowania w sytuacjach kryzysu na przykładzie funkcjonowania rodzin z dzieckiem z niepełnosprawnością*, „Wartości i ich znaczenie”, 2014.
- Domalewski J., *System wartości młodzieży gimnazjalnej*, Bydgoszcz-Toruń 2013.
- K. Pasikowski K., *Nasilenie orientacji konsumpcyjnej młodzieży ponadgimnazjalnej - badania pilotażowe*, Siedlce 2017.

Dorastanie we współczesności

Streszczenie

Okres dorastania charakteryzuje się intensywnym postępowaniem poznawczym w perspektywie osiągnięcia społecznej dojrzałości. Jest czasem podatność na niekorzystne wpływy środowiskowe i społeczne. Podczas okresu dorastania kształtują się potrzeby zarówno biologiczne jak i psychospołeczne. Do grupy najtrudniejszych zagadnień i jednocześnie problemów związanych z okresem dorastania zalicza się kształtowanie postaw moralnych. W okresie dorastania kształtuje się światopogląd. Okres dorastania jest również czasem służącym poszukiwaniu własnej tożsamości. Kryzysy rozwojowe są naturalnym zjawiskiem wśród młodzieży. W okresie dorastania kształtuje się hierarchia wartości młodych ludzi.

Słowa klucze: dorastanie, postawy moralne, młodzież, hierarchia wartości, światopogląd.

Ks. mgr Marcin Malarecki – katecheta w Zespole Szkół w Koniecpolu, wykładowca Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego.